

OBČIANSTVO EÚ

POZNAJTE

Hoci história spoločného európskeho projektu sa začala písať v 50-tych rokoch minulého storočia a hoci o zavedení európskeho občianstva s presne definovanými právami a povinnosťami sa začalo uvažovať už v 60-tych rokoch minulého storočia, európske občianstvo sa nestalo skutočnosťou až do prijatia Maastrichtskej zmluvy v roku 1992. Od roku 1993 je každý občan členského štátu EÚ zároveň považovaný za občana Únie, t.j. za občana EÚ. Toto občianstvo vzniká priamo na základe Zmluvy o fungovaní Európskej únie a je čímisi „na dôvažok“ vzhľadom na to, že občianstvo EÚ nenahrádza občianstvo národné.

Každá osoba so štatútom občana EÚ je oprávnená užívať práva zahrnuté v zmluvách o EÚ.

V týchto textoch sa výslovne spomínajú predovšetkým nasledujúce práva:

- právo voľne sa pohybovať a bývať kdekoľvek na území Únie;
- právo voliť a byť volený vo voľbách do Európskeho parlamentu a v komunálnych voľbách v členskom štáte, v ktorom sa občan EÚ momentálne zdržiava;
- právo na konzulárnu ochranu zo strany zastupiteľstva iných členských štátov EÚ počas pobytu mimo vonkajších hraníc EÚ;
- petičné právo oprávňujúce obrátiť sa na Európsky parlament, právo kontaktovať európskeho ombudsmana (mechanizmus EÚ na riešenie sťažností) a právo obracať sa na ostatné inštitúcie EÚ (vrátane Európskeho parlamentu, Európskej komisie a Rady) ako aj poradné orgány Únie v ktoromkoľvek úradnom jazyku Únie a dostať odpoveď v rovnakom jazyku.

Okrem týchto jestvujú aj ďalšie práva, na ktoré majú občania EÚ nárok, napríklad:

- právo na prístup k záznamom Európskeho parlamentu ako aj k dokumentom Európskej komisie a Rady;
- právo na rovný prístup k štátnej službe EÚ.

Lisabonská zmluva, ktorá vstúpila do platnosti v roku 2009, zaviedla nový mechanizmus nazvaný európska občianska iniciatíva (ECI)¹, ktorý občanom EÚ umožňuje žiadať Európsku komisiu, aby vyvinula zákonodarnú iniciatívu v určitej oblasti svojej pôsobnosti, za predpokladu, že zozbierajú dostatok podpisov od občanov stanoveného okruhu členských štátov a splnia niekoľko ďalších podmienok.

¹ ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome

POCHOPTE

Práva, na ktoré má každý občan EÚ nárok, sú detailne vymenované v Zmluve o fungovaní Európskej únie² (ZFEÚ – Články 20 až 24); súčasne so vstupom Lisabonskej zmluvy³ do platnosti v roku 2009 tieto práva získali aj ústavný štatút v súlade s Článkom 9 tejto Zmluvy.

Bleskový prieskum Eurobarometra zverejnený vo februári 2013⁴ odhalil, že občania EÚ sú si stále viac vedomí a oboznámení s pojmom občianstva EÚ i s právami, ktoré k nemu prináležia: 81% respondentov sa vyslovilo, že tento pojem im je známy, hoci menej ako 50% z nich vedelo, čo presne znamená (v oboch prípadoch išlo o nárast oproti podobnému prieskumu z roku 2007). Avšak ďalšie vydanie Eurobarometra⁵ zverejnené neskôr v tom istom roku ukázalo, že stotožnenie sa respondentov s európskym občianstvom sa nepatrne oslabilo v porovnaní s predchádzajúcimi prieskumami – iba 59% respondentov vnímalo samých seba ako občanov Európskej únie a iba 20% z nich sa „určite“ cítilo byť občanmi EÚ.

V septembri 2015 Európska komisia rozbehla projekt verejných konzultácií o občianstve EÚ.⁶ Projekt je akýmsi celoeurópskym internetovým prieskumom verejnej mienky, ktorý je považovaný za príležitosť pre občanov EÚ, aby vyjadrili svoje náhľady, názory a osobné skúsenosti s ochranou svojich práv v rámci EÚ ako aj svoje vnímanie nedostatkov a/alebo obmedzení. Na projekte sa môže zúčastniť každý občan EÚ, keďže je prístupný na internete vo všetkých úradných jazykoch Únie. Projekt konzultácií potrvá až do 7. decembra 2015 a zverejnenie jeho výsledkov sa očakáva na jar 2016.

PRÁVO NA SLOBODNÝ POHYB A POBYT V RÁMCI ÚNIE

V súlade s Článkom 21 Zmluvy o fungovaní Európskej únie má každý občan Únie právo voľne sa pohybovať a bývať kdekoľvek na území ktoréhokoľvek iného členského štátu EÚ pri splnení určitých podmienok. Smernica komisie z roku 2004⁷ detailnejšie definuje špecifické pravidlá, ktoré s týmto právom súvisia; tieto zahŕňajú právo pohybu za účelom hľadania si práce, študovania, pracovania a právo na trvalý pobyt po uplynutí piatich rokov pobytu v inom členskom štáte.

² eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012E/TXT

³ eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT

⁴ ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_365_en.pdf

⁵ ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_citizen_en.pdf

⁶ <https://ec.europa.eu/eusurvey/runner/EUCitizenship>

⁷ eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:0123:en:PDF

Podľa najnovších údajov zverejnených Európskou komisiou⁸ viac ako 14 miliónov občanov EÚ sa v súčasnosti stabilne (t.j. dlhodobo) zdržiava na území iného členského štátu. Od zavedenia občianstva EÚ boli v určitých prípadoch v platnosti dočasné obmedzenia práva na pobyt pre občanov nových členských štátov; v súčasnosti (t.j. v roku 2015) napríklad platia obmedzenia vo vzťahu k chorváckym občanom EÚ.⁹

PRÁVO VOLIŤ A BYŤ VOLENÝ (VOLEBNÉ PRÁVA)

Občania EÚ, ktorí žijú na území iného členského štátu EÚ, majú právo voliť a byť volení v komunálnych voľbách ako aj vo voľbách do Európskeho parlamentu konaných v danej krajine, a to za rovnakých podmienok ako občania tohto štátu. Na druhej strane sa môžu vyskytnúť rôzne obmedzenia pre voľby do národného parlamentu príslušného členského štátu ako aj pre referendá; takisto vo voľbách do Európskeho parlamentu môžu občania EÚ voliť iba v jednej krajine. Volebné práva sú komplexne upravené Smernicou EÚ z roku 1993.¹⁰

Posledné voľby do Európskeho parlamentu v roku 2014 boli sprevádzané konkrétnou snahou o zvýšenie účasti občanov EÚ na európskej politickej debata; avšak nevedlo to k zvýšeniu celkovej volebnej účasti, ktorá zostala relatívne nízka, na úrovni 42,6%.¹¹

PRÁVO NA DIPLOMATICKÚ A KONZULÁRNU OCHRANU

Podľa zmlúv EÚ majú občania každého členského štátu právo využívať diplomatické a konzulárne služby ktoréhokolvek iného členského štátu, ak ich domovská krajina v danej krajine nemá diplomatické zastúpenie (t.j. veľvyslanectvo či konzulát), ak je zastupovanie honorárnym konzulom nedostupné a za podmienky, že sa vedia preukázať dokladom totožnosti.

Ďalšie podrobnosti o tejto téme možno nájsť na webovom sídle nazvanom Konzulárna ochrana občanov Európskej únie v zahraničí.¹²

PETIČNÉ PRÁVO OPRÁVŇUJÚCE OBRACAŤ SA NA EURÓPSKY PARLAMENT A EURÓPSKEHO OMBUDSMANA

Článok 24 ZFEÚ umožňuje občanom EÚ predkladať iniciatívy priamo Európskemu parlamentu ako aj európskemu ombudsmanovi.

⁸ europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-9_en.htm

⁹ ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1067&langId=en

¹⁰ eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:31993L0109

¹¹ www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/turnout.html

¹² ec.europa.eu/consularprotection/content/home_en

Petičné právo oprávňujúce občanov EÚ obracať sa na Európsky parlament, zakotvené v Článku 227 ZFEÚ a v Článku 44 Charty základných práv, možno uplatniť vtedy, ak sa záležitosť týka jednej oblasti pôsobnosti EÚ a zároveň má priamy vplyv na predkladateľov petície. Posledná požiadavka je vykladaná veľmi zoširoka. Európsky parlament každý deň prijme priemerne tri petície. Absolútny počet predložených petícií ako aj podiel tých, ktoré sa považujú za oprávnené, sa v priebehu posledného desaťročia zvýšil. V rokoch 2009 až 2012¹³ petície týkajúce sa základných práv predstavovali pomernú väčšinu všetkých predložených petícií. Príkladom petície predloženej Európskemu parlamentu, ktorá doposiaľ (t.j. ku koncu roka 2015) nebola vyriešená, je petícia obyvateľov údolia Susa¹⁴, podporovaných miestnymi úradmi, v ktorej vyjadrili svoje obavy z možných vplyvov výstavby vysokorýchlostného železničného spojenia spájajúceho francúzsky Lyon s talianskym Turínom na životné prostredie a verejné zdravie.

Občania EÚ sa môžu obrátiť na európskeho ombudsmana¹⁵ najmä v prípadoch neschopnosti či korupcie vo verejnej správe, akými sú napríklad administratívne nerovnosti, neférový prístup či diskriminácia; zneužitie právomocí; odmietnutie poskytnutia informácií alebo poskytnutie neúplných informácií či neodôvodnené prieťahy v konaní. Petíciu možno zaslať buď elektronicky, klasickou poštou alebo e-mailom; možno ju adresovať buď priamo ombudsmanovi alebo prostredníctvom poslanca Európskeho parlamentu.

Európsky ombudsman má právomoc¹⁶ posúdiť, či prípad neschopnosti či korupcie vo verejnej správe vyžaduje ďalšie vyšetrovanie alebo objasnenie; následne môže záležitosť postúpiť na príslušnú inštitúciu, pomôcť jej hľadať riešenie a v prípade potreby pre danú inštitúciu vypracovať odporúčania.

PRÁVO OBRACAŤ SA NA EURÓPSKE INŠTITÚCIE A DOSTAŤ ODPOVEĎ V RODNOM JAZYKU OBČANA EÚ

Prostredníctvom siete nazvanej Europe Direct môže každý občan EÚ klásť otázky zástupcom inštitúcií EÚ týkajúce sa ich pôsobenia, a to rôznymi spôsobmi, či už telefonicky vo všetkých úradných jazykoch Únie alebo cez e-mail, cez chat alebo cez sieť¹⁷ informačných stredísk, dokumentačných stredísk a hovorcov v každej krajine EÚ.

¹³ www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_2.1.4.html

¹⁴ <https://www.opendemocracy.net/michele-monni/italian-politics-and-no-tav-movement-resiliency-or-failure-of-citizen-activism>

¹⁵ www.ombudsman.europa.eu/en/home.faces

¹⁶ www.ombudsman.europa.eu/atyourservice/whocanhelpyou.faces#/page/4

¹⁷ europa.eu/contact/meet-us/index_en.htm

PRÁVO NA PRÍSTUP K ZÁZNAMOM EURÓPSKEHO PARLAMENTU, EURÓPSKEJ KOMISIE A RADY

V súlade s Článkom 15 ZFEÚ majú občania a obyvatelia členských štátov EÚ právo na prístup k dokumentom všetkých troch hlavných inštitúcií Európskej únie – teda Európskeho parlamentu¹⁸, Európskej komisie¹⁹ a Rady²⁰ – prostredníctvom ich príslušných registrov. Register sa v tomto prípade chápe ako databáza dokumentov a informácií o aktivitách danej inštitúcie a pozostáva zo súborov akými sú agendy, zápisnice z rokovaní, návrhy dokumentov a podobne.

Toto právo umožňuje občanom EÚ prístup k množstvu dokumentov; napriek tomu sa vyskytnú obmedzenia v prístupe k určitým druhom dokumentov. Príkladom takýchto dokumentov je ešte stále silno obmedzený prístup k návrhom dokumentov týkajúcich sa Transatlantického obchodného a investičného partnerstva (TTIP).²¹ Priebeh rokovaní bol charakteristický všeobecným nedostatkom transparentnosti a stal sa preto terčom ostrej kritiky mnohých európskych organizácií, iniciatív a záujmových skupín. Európska komisia sa v roku 2014 zaviazala²² zvýšiť transparentnosť rokovaní; následne čiastočne odtajnila texty, ktoré boli predmetom rokovaní²³, to však iba nepatrne utíšilo kritikov²⁴, ktorí zmluve vyčítajú, že je dohadovaná za zatvorenými dverami. Množstvo sťažností v podobnom duchu bolo adresovaných aj Európskemu ombudsmanovi²⁵.

EURÓPSKA OBČIANSKA INICIATÍVA

V súlade s Článkom 24 ZFEÚ je každý občan EÚ oprávnený iniciovať tzv. európsku občiansku iniciatívu (EOI). Ide o procedúru, ktorá umožňuje jednotlivcom obracať sa na Európsku komisiu so žiadosťou (alebo s návrhom), aby uplatnila svoju zákonodarnú iniciatívu v konkrétnej oblasti, v ktorej je na to oprávnená. Aby mohla byť EOI považovaná za prijateľnú, musí spĺňať niekoľko podmienok: predovšetkým musí byť zostavený výbor pozostávajúci najmenej zo siedmich občanov EÚ zo siedmich rôznych členských štátov EÚ, ktorý v priebehu jedného roka musí zhromaždiť

¹⁸ www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simpleSearchHome.htm?language=EN

¹⁹ ec.europa.eu/transparency/regdoc/?fuseaction=search

²⁰ www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/

²¹ www.euractiv.com/sections/trade-society/ttip-dummies-311161#group_extlinks

²² trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1205&title=Opening-the-windows-Commission-commits-to-enhanced-transparency-in-TTIP

²³ trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1230

²⁴ www.theguardian.com/business/2014/dec/08/transatlantic-trade-partnership-ttip-dividing-europe-cecilia-malmstroem-washington-debut

²⁵ www.euractiv.com/sections/trade-society/ttip-papers-published-eu-ombudsman-demands-more-transparency-311088

jeden milión podpisov občanov EÚ pochádzajúcich najmenej so siedmich rôznych členských štátov EÚ ako aj minimálny počet žiadateľov²⁶ z každého z týchto štátov.

Ku koncu roka 2015 spolu tri EOI²⁷ splnili kritériá a dostali formálnu odpoveď od Európskej komisie. Týkali sa požiadavky, aby právo na vodu a hygienu bolo zaradené medzi základné ľudské práva; požiadavky, aby embryám bolo priznané právo na život; a požiadavky na zákaz vivisekcií a ďalších pokusov na zvieratách. Hoci všetky tri EOI boli zaregistrované medzi májom a júnom 2012, Európska komisia dodnes nevyvinula žiadnu zákonodarnú iniciatívu v žiadnej z troch oblastí. Medzi ostatné EOI, ktorým sa nepodarilo splniť stanovené požiadavky, patria najmä európska iniciatíva za pluralitu médií²⁸ a európska iniciatíva „Nechaj ma hlasovať“²⁹ týkajúca sa volebného práva.

Organizátorom EOI požadujúcej, aby sa voda a hygiena stala verejným blahom, sa podarilo zhromaždiť takmer dva milióny podpisov a vzbudiť širokú mediálnu odozvu pred poslednými voľbami do Európskeho parlamentu ako aj po nich. Iniciatíva sa dočkala podpory aj zo strany oficiálnych štruktúr EÚ. Na jednej strane ju podporil Hospodársky a sociálny výbor,³⁰ konzultačný orgán zastupujúci rôzne sociálne a hospodárske záujmové skupiny v rámci EÚ; na druhej strane až štyria z piatich kandidátov na post predsedu Európskej komisie sa vo verejných vyjadreniach počas svojej volebnej kampane v roku 2014 zaviazali k uplatňovaniu princípu formulovaného v iniciatíve. Napokon v septembri 2015 iniciatívu oficiálne podporil aj Európsky parlament formou plenárneho hlasovania³¹ a požiadal Európsku komisiu, aby okrem iného “brala vážne obavy a varovania vyjadrené občanmi v podobných petíciách a aby na ne odpovedala skutkami”.³²

Kritici modelu európskych občianskych iniciatív najčastejšie vyčítajú fakt, že Európska komisia má právomoc rozhodovať o tom, či konkrétnu iniciatívu na ďalšie konanie prijme alebo nie,³³ a najmä to, že ku koncu roka 2015 ani jediná EOI nevedla k prijatiu oficiálnej legislatívy, hoci posledný vývoj v prípade EOI požadujúcej zaradiť právo na vodu a hygienu medzi základné ľudské práva naznačuje, že sa predsa len dočkáme zákonodarnej iniciatívy na európskej úrovni.

²⁶ ec.europa.eu/citizens-initiative/public/signatories

²⁷ ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/finalised/answered

²⁸ www.euroalter.com/projects/european-initiative-for-media-pluralism

²⁹ ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/obsolete/details/2012/000006

³⁰ www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.about-the-committee

³¹ www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2015-0294+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN

³² www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2015-0294+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN

³³ ec.europa.eu/citizens-initiative/public/how-it-works/registration

Dňa 28. októbra 2015 Európsky parlament drvivou väčšinou schválil správu³⁴ poslanca EP Györgyho Schöpflina o EOI. V správe sa konštatuje, že „bez ohľadu na kritériá úspešnosti sa [EOI] doposiaľ nepodarilo dosiahnuť“ svoj cieľ, čo možno dokumentovať skutočnosťou, že „ani jediná iniciatíva doposiaľ nevedla k zákonodarnej iniciatíve“. Napriek tomu zostáva model EOI prvým nástrojom nadnárodnej participatívnej demokracie, ktorý občanom EÚ umožňuje priamo sa angažovať vo vzťahu k inštitúciám EÚ.

This project is funded by the Fundamental Rights and Citizenship programme of the European Union

CITIZENRIGHTS
A project by European Alternatives

³⁴ www.citizens-initiative.eu/wp-content/uploads/2015/10/AFCO_report_final.pdf